

הלכות ברכת הפרות

ביאורים ומוספים

סימן רב

דיני ברכת פרות האילן

[משנ"ב ס"ק א]

פרות האילן⁽¹⁾.

(1) והגדרת אילן לענין ברכה, יתבאר לקמן סי' רג ס"ב. ואם טעה בברכתו, ובירך 'בורא פרי האדמה' על פירות האילן, ראה לקמן סי' רו סעיפים א-ב.

[משנ"ב ס"ק ב]

מפני שהוא סוּעַד הַלֵּב⁽²⁾ ומשקמו⁽³⁾, קבעו לו ברכה בפני עצמה⁽⁴⁾.
(2) וכן לענין מי שבירך ברכת המזון על היין, שמבואר בשו"ע לקמן (סי' רח ס"ז) שיצא בדיעבד, כתב במשנ"ב שם (ס"ק ע) שטעם הדבר הוא מפני שהיין זון וסוּעַד את הלב כמו לחם.

(3) ואף שמיץ ענבים אינו משמח ומ"מ ברכתו 'בורא פרי הגפן' [במבואר בשו"ע לקמן סי' ערב ס"ב], כתב הגר"ש אויערבך (שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ד) שכיון שהוא ראוי להיות יין, לכך דינו כיון.

ומיץ ענבים שעבר בישול או פיסטור ושוב אינו יכול לבוא לידי תסיסה ואם כן אינו ראוי להיות יין, כתב הגר"ש אויערבך (שם) שמי"מ נחשב ליין, משום שכבר חל עליו שם יין כשנחסט, ונשאר עליו שם זה, כיון שגם עכשיו הוא ראוי לשתיה. וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' יד) לגבי מיץ ענבים בזמנינו שמעריבים בו חומרים משמרים כדי שלא יתסוס ויהפך ליין. וכן דעת הגר"ש וואזנר (שו"ת שבט הלוי ח"ט סי' נח, קובץ מבית לוי ח"ז עמ' מח), שאף אם עשו פעולות שמונעות את תהליך התסיסה ואינו ראוי להיות יין, מ"מ מברכים עליו 'בורא פרי הגפן' והוא ראוי לקידוש, שהתנאי שהיה ראוי לשכר לא נאמר אלא לענין נסכים הקרבים במזבח.

מאידך, דעת הגר"ש אלישיב (שבות יצחק פסח פ"א, קול התורה קובץ מח עמ' רמא) שמיץ ענבים שאינו יכול לבוא לידי תסיסה ברכתו 'שהכל', ורק אם ימוגנו בחלק אחד יין על שלשה חלקים מיץ, יש להחשיבו כיון, שאינו גרוע ממוזגת יין במים שבשיעור זה עדיין שם יין עליו. ואף על פי שביינות שלנו שהם חלשים אינו נחשב יין במוזגה בשיעור זה [במבואר בשו"ע לקמן (סי' רד ס"ה)], וראה מה שכתבנו שם ס"ק לב], במוזגה במיץ ענבים שהוא מין יין, מסתבר שמועיל. ולמעשה הורה (שיעורי הגר"ש אלישיב ברכות עמ' שעא), שבמקומות שונותים במיץ ענבים אבקה של חומר משמר כדי למנוע את התסיסה, ולא ניתן לחזור ולהוציאה ממנו, לכאורה דינו כמו ה'אירופי' שכתב הבית יוסף כאן שברכתו 'שהכל' מפני שנותנים בו אבקה למנוע את התסיסה, ועל כל פנים משום ספק ברכות יש לחשוש ולברך עליו 'שהכל'.

ומשקה 'קניאק' או כוהל המופקים מקיטור של היין, דעת החזו"א והגר"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"א עמ' פו-פז) שברכתו 'בורא פרי הגפן'. אכן, הכף החיים (ס"ק טו) כתב שאף שדעת המור וקציעה שמברכים על יין צרוף 'בורא פרי הגפן', מ"מ המחזיק ברכה השיג עליו והביא ראיות מהתשב"ץ והרדב"ן שאינו כיון, ועל כן לענין ברכה יש לברך עליו 'שהכל', שהרי אין לו מראה וטעם יין כלל, וכתב שכן מנהג העולם. ובשו"ת הלכות קטנות (ח"א סי' י) כתב שיש צרוף הוא יין גמור שנשתנה למעילותו, אלא שאף על פי כן נהוג לברך עליו 'שהכל'. וכן משמע בפרי מגדים (סי' רט משב"ז ס"ק א, במוסגר) שכתב שברכת שכר היוצא מהגפן היא 'שהכל'.

ולענין יין שעשוי מענבים בלי גרעינים, כתב בשו"ת מהרש"ם (ח"ז סי' קכה) שאף שכתוב בפסוק "מחרצנים ועד זג", ואם כן ענבים בלי חרצנים לכאורה גרועים הם ואין היין היוצא מהם נחשב כיון, מ"מ כתב הדעת קדושים (היכן) על פי הדרי"ק שאדרבה הם המשובחים שבענבים, ובוודאי ברכת יינם היא 'בורא פרי הגפן'.

(4) ואם בירך ברכת 'בורא פרי הגפן' על ענבים, כתב בשו"ע לקמן (סי' רח סט"ו) שיצא בדיעבד.

[משנ"ב ס"ק ג]

ואפילו זב מעצמו מהענבים בלי דריכה⁽⁵⁾ וכו', צ"ל לקמן בסימן רח סעיף טו במשנה ברוך⁽⁶⁾.

(5) וכתב הפמ"ג (א"א ס"ק א) שאין זה כמשמעות דברי החמור משה (סי' רה ס"ק ג) הסובר שמשקה היוצא מעצמו, אין לו שם משקה.
(6) ושם (ס"ק ע) נתבאר שיש בזה דעות בפוסקים, וספק ברכות להקל.

[משנ"ב ס"ק ד]

דעל-די הבשול אין משפחה היין לגריעתא⁽⁷⁾ וכו', שפשל הענבים והצמוקים כדי לעשות מהן יין⁽⁸⁾.

(7) ולענין קידוש על יין מבושל או יין שיש בו דבש, כתב השו"ע לקמן (סי' ערב ס"ח) שישנן שתי דעות אם על ידי זה הוא משתנה לגריעותא, וכתב המשנ"ב שם (ס"ק יט) שלדעת שאין מקדשים עליו, אף 'בורא פרי הגפן' אין מברכים עליו. אכן להלכה כתב שם (ס"ק כג), שאף שלענין קידוש יש לחוש לדעת היש אומרים שמחמירים בזה [אם היין שאינו מבושל שווה בטעמו למבושל], לענין ברכה כבר נפסק בפשיטות (כאן) שמברכים עליו 'בורא פרי הגפן'.

ולגבי יין מפוטר, כתב הגר"ש אויערבך (שו"ת מנחת שלמה ח"א סוף סי' כה) שאף לדעת הסוברים שעל יין מבושל מברכים 'שהכל', מ"מ על יין מפוטר מברכים 'בורא פרי הגפן', כי הפיסטור רק ממית את החידקים ותו לא, ואינו מגרע ולא עושה שינוי ביין.

ויין שנקרש, הסתפק הפמ"ג (פתיחה להלכות ברכות ד"ה השני) אם מברכים עליו 'בורא פרי הגפן' או 'בורא פרי העץ', ונשאר בצריך עיון. והכף החיים (סי' יד) כתב שיש מבושל שנתעבה ונעשה כמין אוכל, מברכים עליו 'בורא פרי הגפן', אכן לענין 'אירופי' שהוא מיץ ענבים שנקרש, כתב שם (ס"ק טו) שברכתו 'שהכל' [וראה שו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' יד ד"ה והנה ז"ל) שהתקשה בסתירת דבריו]. והגר"י קניבסקי (אגרות ורשימות קהלות יעקב ח"א אגרת יח) כתב לענין מיץ ענבים שמבשלים אותו ומעריבים אותו עם סוכר ותערובת זו נקפית [נהיית עבה וסמיכה] ולאחר מכן מוסיפים עליו מים, שאף שנעשה כאוכל, דינו כיון, שאין מסתבר לומר שמברכים 'בורא פרי הגפן' רק כשהוא משקה, ועל כל פנים כשהוא ונימוח בוודאי נחשב ליין. אכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' לט) כתב לענין 'ארטיק' העשוי מיין קפוא [ומוצצים ומלקקים אותו], שהדעת נוטה שכיון שהיין קרוש שוב אינו בגדר יין, ועל כל פנים מכלל ספק לא יצא, ובפרט שמסתבר שהארטיק לא נעשה מיין טהור אלא בתערובת של שאר דברים, ולכן אין לברך עליו 'בורא פרי הגפן'.

ומיץ ענבים שקפא, ואחר כך כשהופשר חלקו והוציא את המיץ שהופשר נותר גוש של קרח [וידע שחלק המים שבענבים נשאר בקפאטו יותר זמן מאשר חלק היין] שהפשייר בפני עצמו וטעמו כמים, הורה הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה פ"ט ארחות המשך במילואים עמוד 37

הלכות ברבית הפרות סימן רב

הרב שר *מכרף *שהכל' (כ"י בשם החשב"ן): ב (ז) [ז] הבסר, כל זמן שלא הגיע (יא) לקפול הלכן מכרף עליו (יב) 'בורא פרי האדמה', ומשואו כפול הלכן ואילן מכרף עליו 'בורא פרי העץ'. (יג) ומתוך שלא נודע לנו שעור פול הלכן, (יד) ילעולם מכרף 'בורא פרי האדמה' עד שיהיה (טו) גדול ביותר. *וישאר כל האילן, (טז) משויציו פרי מכרף עליו 'בורא פרי העץ', ויכלבד שלא יהא (ס) [ס] מר או (יז) צפון ביותר (יח) עד שאינו ראוי לאכילה אפלו על ידי הדחק, דאז (יט) אין מכרף עליו כלל: הגה ונש אומרים דעל חרובין אינו מכרף 'בורא פרי העץ' (כ) עד שגאה בהן כמין שרשאות של חרובין, וכן בזיתים עד שיגדל הגז סביבם, וקדם לכן (כא) מכרף (כב) 'בורא פרי האדמה', וכן עקר

ג ברכת לו בחסות
וקרא"ש ותרש"א
ד הרא"ש שם ת שם
במקרא ממשנה בסוף
פרק ד רשביעית
ר נב"ם

שערי תשובה

מכרף כחי אוליין בחר הרב, והביאו בשכנח"ג והוא מדברי תשובת הר"ף סימן רצח, ע"ש: [ז] הבסר. עין בה"ט. ואם נחש עגבים בעודם בסר ועשאו יין מכרף שהכל. עין יידי ט"י כג, ודעת רבנו משלם אינו נאסר במגע עוברי-פסחים שנקרא מים, ואף שרית אוסר משום שאין אנו מקיאים מהו בסר, וכן הקימו הפוסקים, מ"מ לענין ברכה אינו מכרף רק שהכל. ולענין עגבים בעודם בסר כפי-אפרים מ"ש בזה: [ס] מר. עכ"ט.

באור הלכה

אפלו הם רבא נגד ה"ן [כל זמן שאינם ששה נגדו] נמי אינם מכרפין ה"ן, אפלו נשפנה טעם ה"ן על ידי זה מכלות שהיה מקום, וקמו ה"ה קולוניטון שכתב בירושלמי שהוא שליש דבש ושליש פלפולין, הרי דה"ן הוא מעוט לגבי השמים והדבש ואפלו הכי מכרפין 'בורא פרי הגפן', והטעם כמו שכתב הרשב"א בתשובה והעתיקו התשב"ץ, שפיר עליו בו, ולא שכן בזה לומר דה"ן הוא טפל, דאדרבה הם טפלים לגבי ה"ן להשביח טעמו ודברי הנ"מ"א מרי בשכר וכיוצא בזה, שאין דרך העולם לערב אותן בין כדי להשביח טעמו, דהגם דמשמע דשכר מחזק כח ה"ן, מפל מקום אין דרך העולם לערב בזה כדי להשביחו ולכן לא הו' טפל לגבי ה"ן, ועל-כן מלוי הנדר ברבא: * מכרף 'שהכל'. עין במשנה ברורה שהנ"מ חולק על פסק זה ודעתו דמכרף 'בורא פרי הגפן', דמזיגת יין בשכר שנה למזיגת יין במים, ולא אוליין בזה בחר רבא. אכן כשהם אחרונים העתיקו דברי הנ"מ"א לפסק הלכה ונקיטת הנ"מ"א משה שאמרו: כל חמרא דלא דרי וכו', יושב הפרי מגדים וי"ש, ודוקא במים אמרו, שהוא דרך מזיגה לא נחבשל, ולא בשאר משקין. ומה שכתב עוד דמתניחין לא אורי כלל בנתערב וכו', השיב במגן-אבות דלדינא גלא קומא לן דאף במערב אמרין עקר פוסט ה"ה, וידלקמן בסיון ר"ב סעיף א, וכן נחמשה בדבריו בספר דמשק אליעזר, ועין שם מה שכתב בשובו. והעקר, דהנ"מ סבירא לה דלגבי יין אף שהשכר הוא רב לא מחשיבין לה לעקר, דמזיגת אותו למים שמוגה ה"ן [בס], ועל-כן לענין ברכה ראשונה בנדיא מהנכח לכחולה לברך 'שהכל' [ואם בדין 'בורא פרי הגפן' יצא], ולענין ברכה אחרונה יראה לקח יין אחר רביעית וחסר בברכה אחרונה גם את זה⁽¹⁵⁾. אכן לפי המבאר בסיון ר"ב באחרונים שם לענין מזיגת יין במים דעל-פל-פנים פלי בחזק ה"ן, ואף אם המים פחות משעור המבאר שם לכשל ה"ן מפל מקום אין מכרף 'בורא פרי הגפן' אלא בשבט טעם ה"ן⁽¹⁶⁾ ודרך העולם לשמות יין זה במזיגה כו', נראה דה"ן נמי בערב בשכר, אם הוא יין חלוש ואין דרך העולם למזג אף ברוב מים, גם בערב עם שכר מכרף 'שהכל' ואחריו 'בורא נפשות' אף לדעת הנ"מ, דמהנ"מ משמע דשכר ומים דין אחד להם, וכל-שכן אם אבד טעם ה"ן דמכרף 'שהכל' לכלי ע"מ, וקמו שכתבנו במשנה ברורה: * וישאר כל האילן משויציו וכו', במין שרשאות וכו'. עין בבאור הנ"מ שחולק על פסק השולחן-ערוך, והוכיח דכל אלו הסימנים לא נוקרי בש"ס רק לענין אסור קציעת אילנות בשביעית, אבל לענין ברכה מסתברא דבעינן דוקא משגיגו לעונת המעשרות⁽¹⁷⁾ וקדם לכן לא חשיב פרי הראיה לאכילה, וכן הוא גס"ן דעת הפנים-מאירות. ולפי דבריהם ישמענו כל הדינים שכתבתי

מכרף כחי אוליין בחר הרב, והביאו בשכנח"ג והוא מדברי תשובת הר"ף סימן רצח, ע"ש: [ז] הבסר. עין בה"ט. ואם נחש עגבים בעודם בסר ועשאו יין מכרף שהכל. עין יידי ט"י כג, ודעת רבנו משלם אינו נאסר במגע עוברי-פסחים שנקרא מים, ואף שרית אוסר משום שאין אנו מקיאים מהו בסר, וכן הקימו הפוסקים, מ"מ לענין ברכה אינו מכרף רק שהכל. ולענין עגבים בעודם בסר כפי-אפרים מ"ש בזה: [ס] מר. עכ"ט.

משנה ברורה

בבאור הנ"מ, שדעתו לדינא דגם בעניגו שנה למזיגת יין במים: ב (יא) לקפול הלכן. בגדלו: (יב) 'בורא פרי האדמה'. דכל דבר שגדל על האילן ואינו עקר הפרי⁽¹⁷⁾ — 'בורא פרי האדמה'⁽¹⁸⁾ [טור]: (יג) ומתוך שלא נודע וכו'. שיש כמה מינים גדולים וקטנים: (יד) ילעולם מכרף וכו'. משום דבדיעבד אם ברך 'בורא פרי האדמה' על פרי-העץ יצא⁽¹⁹⁾, דללקמן בסיון ר"ב. ומפל מקום כגון זה אין לאכל מהם כשעור שחייב ברכה אחרונה אלא בחוף הסעודה, כיון שהוא ספק אם יכרף אחרים מעין שלש או 'בורא נפשות רבות'⁽²⁰⁾ [אהר"י וז"ל וז"ל]: (טו) גדול ביותר. ואם לפי מראית-עין כבר נזכר בשולח, (טו) אין נפקא-מנה כלל בגדלו, ובכל אופן מכרף עליו 'בורא פרי העץ', וכן אם החרצנים שלחם (טו) נראה מבחוץ, בנדיא הוא קרוב להתבשל ומכרף עליהם 'בורא פרי העץ' לכלי ע"מ⁽²¹⁾: (טז) משויציו פרי. אף-על-גב שהם עדין (י"ז) קטנים ביותר⁽²²⁾: (י"ז) צפון. חמור: (יח) עד שאינו ראוי וכו'. מבאר מזה, דאם על-פל-פנים נאכלים על ידי הדחק, אף-על-גב שחמורצים ומרים הם בדרך פרות בקטנותם, אפלו הכי מכרף עליהם ברכתם הראויה⁽²³⁾. ובחיי"אדם וכן בספר עוללות-אפרים פסקו בדיון זה, ונדעם דבכגון זה אינו מכרף אלא 'שהכל'⁽²⁴⁾, (י"ח) אם לא שבשולח או שמתקן באור דאז מכרף עליו 'בורא פרי העץ', כיון שהוא פרי בעצם אלא שצריך תקון⁽²⁵⁾: (י"ט) אין מכרפין עליו כלל. דקעץ בעלמא חשיב, (י"ט) ואפלו מתקן על ידי אור גס"ן אין מכרף עליו רק 'שהכל'⁽²⁶⁾, וכדין ברעיון שמתקן, לקמן בסיון ג. כתב בחיי"אדם, דלפי זה מיני פרות שמתקחין ומטגנין בדבש וכיוצא בזה בעודם קטנים מאד, אם לא היו ראויין לאכל קדם רשותן כלל, אין מכרפין עליהם כי אם 'שהכל' לאחר רשותן. ועין בבאור הלכה מה שכתבנו לענין תפוחים: (כ) עד שיראה בהן וכו'. דאז חשיב פרי: אבל כל זה גס"ן דוקא אם לא היו מרים ביותר, ונכ"ל: (כא) מכרף וכו'. וכן הסכים המגן-אברהם והנ"מ. ועין שם בבאור הנ"מ שמתקן עוד יותר בענין זה, כמו שכתבנו בבאור הלכה: (כב) 'בורא פרי האדמה'. הניו אפלו

שער הצינן

על קשיתו מחלה, ע"ש. והנה המעין בתשב"ץ גופא יראה דעתו, דאף לענין מגע בין מהני כשהיה מתחלה רב שכר, וה"ן נחבשל ברבא: נראה דסברתו דרב בין אסור צריך ששים לבשל, אבל ביני-ההר פיון שנתבשל ברבא שוב אין שם יין עליו ואין אסור אחר-כך במגע עומדי. אכן אגן לדינא לא קומא לן הכי, כמבאר ביהודה-דעה סימן כג סעיף ח בהג"ה דעל-פל-פנים צריך ששה נגדו ואם לאו שם יין עליו: (טו) מאמר-מרדכי, דלא כמשמעות הפ"ח, וכן כתב בספר עוללות-אפרים להגאון ר"ז מרגליות, ע"ש: (טז) דאפלו לדעת הפנים מאירות והנ"מ דחולקים על פסק השולחן-ערוך וסבירא להו דשעורא דפול הלכן לא שכן רק לענין אסור קציעת אילנות בשביעית ולא לענין ברכה, דלברכה בעינן דוקא עד שיגיעו לעונת המעשרות, גלא כשעור זה הגיע לעונת המעשרות, וכדיאיתא במק"ב פ"ק ב מהלכות מעשר הלכה ה, ע"ש. ואפשר דאז יוכל לברך 'שהתנינו' אפלו לדעת הרמ"א לקמן בסיון רכ"ב סעיף ג בהג"ה, כיון שהיא חשיבה פרי לענין מעשר, ולא מעט הרמ"א רק שעורא דפול הלכן: (י"ז) פוסקים: (י"ח) ודעת הפנים-מאירות והנ"מ דלא הו' פריא לענין ברכה עד שיגיעו לעונת המעשרות, מסתברא דאפלו מתקן אינו מועיל: (י"ט) מגן-אברהם בשם אחרונים. ובספר עוללות-אפרים חולק על זה ודעתו דכל שאוכל גוף הפרי לא אכפת לן כמה שהיו מתחלה מרים, אלא כל שנה ראויין לאכילה עכשו על ידי שיתקן באיזה דבר מכרף עליו 'בורא פרי העץ', ולא דמי לברעיון. והנה בבאור הנ"מ בסיון ג, דבור המתחיל ואם, משמע גס"ן דסבירא לה כסברתו דאפלו בברעיון מרים סבירא לה שם לדעת החוספות דמהני מתקן לברך עליו 'בורא פרי העץ', אלא דמצד אחר לא נוכל לברך 'בורא פרי העץ' לדעת הנ"מ אפלו בלא היו מרים, דהא הוא סבירא לה דבעינן דוקא שיגיעו לעונת המעשרות אז חשיב פרי:

הַלְבוֹת בְּרֶכֶת הַפִּירוֹת סִימָן רב

ביאורים ומוספים

[ביה"ל ד"ה מברך 'שהכל']

וְקָטַר בְּכִרְכָּה אֶמְרוּהָ גַם אֶת זֶה (15) וכו', אֶלָּא בְּיָשׁ בּוֹ טַעַם יִתְקַן (16).

(15) שאף אם דינו כשכר, כבר כתב השו"ע לקמן (סי' רח ט"ז) שברכה אחרונה של יין פוטרת שאר משקים. אמנם מתבאר במשנ"ב (שם ס"ק עב), שמה שיין פוטר שאר משקים הוא דוקא אם שתה את היין לפני ששתה את המשקים, אבל אם שתה את היין אחר שתיית המשקים צריך לברך ברכה אחרונה על המשקים. ואם כן גם כאן צריך לשתות את היין קודם, אבל אם ישתה את היין אחר כך, לא יצא מכלל ספק, ויצטרך לכתחילה לשתות גם רביעית משקה שמברכים עליו 'בורא נפשות' (הגרש"ב וולדנברג).

(16) הוסיף במשנ"ב לקמן (שם ס"ק לב), שצריך שיהיה בו אף ריח של יין.

[משנ"ב ס"ק יב]

שְׂגָדָל עַל הָאֵילָן וְאֵינוֹ עֵקֶר הַפִּיזָה (17) - 'בורא פרי האדמה' (18).

(17) וטעם החילוק בין ענבים לשאר הפירות, שבענבים אין הבוטר נחשב לעיקר הפרי מה שאין כן בשאר פירות אף שהם קטנים ביותר נחשבים כעיקר הפרי כמבואר להלן (ס"ק טז), כתב הלבוש (ס"ב) משום שאין עיקר פרי הגפן אלא כשראוי לעשות ממנו יין. וכן ביאר הערוך השלחן (סי"ח) שכיון שענבים מיועדים לעשיית יין, וכל זמן שלא הגיעו לשיעור פול הלבן אין ראוי לעשות מהם יין, לכן אין ברכתם 'העץ' אלא 'האדמה' כשאר פירות האדמה, משום שאין עליהם שם ענבים.

ומבואר, שדבר שאינו עיקר הפרי מברכים עליו 'בורא פרי האדמה' אמנם לענין פירות שאין דרך לאוכלם כשהם חיים, ביאר להלן (ס"ק סד) בטעם הדין שמברכים עליהם 'שהכל' שהוא משום שכל זמן שלא בישלם אינם נקראים עיקר הפרי. וראה מה שכתבנו שם ביישוב הדבר.

(18) ולענין ענבים מקולקלים שאינם מתבשלים לעולם ועושים מהם חומץ, כתב להלן (ס"ק ג) שברכתם 'שהכל'. וביאר, שאינם דומים לענבי בוסר שמברכים עליהם 'בורא פרי האדמה', משום שענבי בוסר הם ענבים גמורים אלא שעדיין לא נגמרו, מה שאין כן ענבים מקולקלים שאינם עומדים אלא לחומץ, ואינם עדיפים מהמשקים היוצאים מהם שברכתם רק 'שהכל'.

ומשקים היוצאים מסחיטת ענבי הבוסר, כתב השערי תשובה (ס"ק ד) שאינם נחשבים יין ואין מברכים עליהם 'בורא פרי הגפן' ואין מקדשים עליהם, והביאו הכף החיים (ס"ק כה). וכן כתב החזו"ר (מעשרות סי' א ס"ק ה).

[משנ"ב ס"ק יד]

עַל פֶּתֶי-הָעֵץ יִצָּא (19) וכו', או 'בורא נפשות רבות' (20).

(19) ואף שכתב לקמן (סי' רז ס"ק ג) שאם בירך על פרי בוסר 'בורא פרי העץ' יצא, ואם כן יש להבין מהי העדיפות לברך 'בורא פרי האדמה' [נגמם היא לכתחילה אין לברכה על פרי העץ, ואכן כן מסקנת שו"ת פנים מאירות (ח"א סי' נח) שעל ספק בוסר יש לברך 'בורא פרי העץ', אך בשעה"צ לקמן (סי' רז ס"ק א) כתב שהאחרונים דחו את דבריו], ראה מה שכתבנו להלן (ס"ק פה) ביישוב הדבר.

(20) וכפי שכתב להלן (ס"ק נה) ולקמן (סי' רח ס"ק טב) שאין יוצאים בברכת 'מעין שלש' במקום ברכת 'בורא נפשות', וכן להיפך. וביה"ל להלן (סי"א ד"ה ובורא) הביא את דברי הכנסת הגדולה המובא במאמר מרדכי (סי' רח ס"ק לו) שיוצאים בדיעבד בברכת 'בורא נפשות' על כל המינים מפני שהיא ברכה כוללת, וכתב שמשמעות הבית יוסף, הביח' והמגי' היא שלא יצא.

[משנ"ב ס"ק טו]

הוא קרוב להתבשל ומכרז' עליהם 'בורא פרי העץ' לכלי עלמא (21). ואף שלא הגיעו לשיעור פול הלבן, כתב החזו"ר איש (מעשרות סי' א ס"ק ה ד"ה נראה) שכיון שיהבאישר, הדינו שנראים הגרגרים מבחוץ, הרי הם פירות גמורים ומברכים עליהם 'בורא פרי העץ' וברכת 'מעין שלש'.

וענבים שברובם נראים הגרגרים מבחוץ אך לא ככולם, כתב החזו"ר (שם) שאף היין היוצא מאלו שהגרגרים אינם נראים בהם כשר לקידוש, אף שאפשר שלא הגיעו לפול הלבן, שכיון שכולם שווים בגודלם מוכח הדבר שמתבשלים כבר כשהם קטנים. וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' מז ס"ק ב) שענבים קטנים שנמצאים באשכול עם גדולים על פי רוב אינם בוסר, אלא שכך דרך גדילת האשכול, ועל כן צריך לברך עליהם 'בורא פרי העץ'.

[משנ"ב ס"ק טז]

אף על-גב' שְׂהָם עֲדִין קֻטְּנִים בְּיִתְרָה (22).

(22) אמנם, על שקדים מתוקים בקטנותם שאוכלים אותם בקליפתם, כתב השו"ע לקמן (סי' רד ס"א) שמברכים 'שהכל', ותיירץ המשנ"ב שם (ס"ק יב) שדוקא כשהנהגה מגוף הפרי שמחמתו נוטעים את העץ, מברך 'בורא פרי העץ', וכמו שכתב השו"ע כאן, אבל שקדים בקטנותם אינו נהנה מגוף הפרי רק מהקליפה החיצונה, ולא נוטעים אותו מחמת הקליפה אלא מחמת הגרעינים לכשיגדלו.

ולגבי ברכת 'שהחיינו' על פרי חדש, כתב בשו"ע לקמן (סי' רכה ס"ז) שאינו מברך 'שהחיינו' על הבוסר, אלא כשהבשילו הענבים לגמרי, וכן בכל פרי אין לברך עליו 'שהחיינו' אלא לאחר גמרו, וכן כתב הרמ"א שם (ס"ג). וכתב במשנ"ב שם (ס"ק יב) שאפילו בדיעבד אם בירך קודם שנגמר, ברכתו היא לבטלה. אך צ"ע, שהמג"א כתב בשם הרדב"ז שאם הגיע לפול הלבן ובשאר כל האילנות משויצאו פריים, כיון שכשאוכלו מברך עליו את ברכתו הראויה לו, יוכל לברך עליו גם 'שהחיינו'. ויש לסמוך עליו לענין דיעבד שלא לחזור ולברך, כיון שבלאו הכי ברכת 'שהחיינו' היא רשות. ולענין פרי האדמה שלא נגמר פריו וראוי לאכילה, כתב לקמן (סי' רד ס"ק יג) שיווד דרגה אחת ומברכים עליו 'שהכל'.

[משנ"ב ס"ק יח]

בְּרִקְתָּם הָרְאוּהָ (23) וכו', וְדַעְתָּם דְּבִקְגוֹן זֶה אֵינוֹ מְכַרְךָ אֶלָּא 'שְׁהַפֵּל' (24) וכו', אֶלָּא שְׁפָרִיךְ תִּקְוָה (25).

(23) אמנם לענין פירות שהדרך לאוכלם מבושלים, כתב השו"ע להלן (סי"ב) שכשהם חיים מברך עליהם 'שהכל', ואפילו אם הם טובים לאוכלם גם כשהם חיים כתב במשנ"ב שם (ס"ק סד) שהדין כן [ואכן מחמת קושיה זו נחלק החי' אדם המובא במשנ"ב כאן על דברי השו"ע, כמבואר בנשמת אדם שם (כלל נא ס"ק ה)]. ותיירץ בביה"ל שם (ד"ה מברך 'שהכל'), שפירות שלא הבשילו, כיון שבגדלותם יהיו ראויים להיאכל חיים לכל אדם, אף עכשו בקטנותם כשראויים להיאכל רק על ידי הדחק יש להם שם פרי, מה שאין כן פירות שאין דרך לאוכלם חיים אף כשהם גדולים, אינם נחשבים עיקר פרי כלל. ובשו"ת אגרות משה (א"ח ח"א סי' נו ענף א) ביאר ששונה דין פרי שנגמר בישולו ואין הדרך לאוכלו חי אלא על ידי בישול, שכשאוכלו כשהוא חי בטלה דעתו הואיל וניתן לתקנו על ידי בישול, ועל כן אין לפרי חשיבות לברך עליו ברכה מפורטת אלא 'שהכל'. מה שאין כן פירות שלא נגמרו בישול הפרי, שאין להם תקנה בבישול, ואם כן עכשו שתלשם אין להם תקנה, וכל אכילתם היא אכילה של שעת הדחק כיון שלא נגמר המשך במילואים עמוד 38

מילואים הלכות ברכת המזון סימן קצה קצו המשך מעמוד 198

שבאה על אכילת כזית לא יברך, משום שעבר איסור באכילתו. וראה מה שכתבנו לקמן סי' רד ס"ק מז.

וכן לענין מי שאכל פת בלא נטילת ידים, הביא הגרש"ז אויערבך (חידושים למסכת ברכות מה, א) בשם ספר לב חיים (סי' ב), שאין ברכתו חשובה כברכה על אכילת איסור, ואף יש לענות עליה 'אמן', הואיל ואכילת פת פחות מכוית פטורה מנטילה. אולם הגרש"ז אויערבך (שם) כתב שיש לענין דבר, שהרי כיון שהיה בדעתו לאכול שיעור כזית מן הדת, נתייבב בנטילת ידים כבר מתחילת אכילתו.

[משנב' ס"ק ד]

אם קָנַב או קָנַל חֲטִיט וְשָׁחַן וְאָפְאָן⁶.

(6) ואם גול חטטים ולאחר יאוש מכרן לאחר, כתב לקמן (סי' תג ס"ק יז) לענין מצה גזולה, שאותו אחר מותר לברך עליה, משום שלא הגיע לידי באיסור, ולעיל (סי' יא ס"ק ל) לענין ציצית הביא את דעת הפמ"ג בשם הלבוש והט"ז והגר"א שמחמירים שלא יברך עליהם. וראה עוד מה שכתבנו בזה לקמן סי' תג שם, וסי' תרמט ס"ק ו.

הדבר שעליו קובע את הסעודה, אין מזמנים עליו, אבל אם אכל פת של היתר ועמו אכל בשוגג ליפתן של איסור, או שאכל, בשוגג איהו דבר של איסור בתוך סעודתו, מזמנים עליו.

(5) ומטעם זה כתב בשו"ת מהר"ם שיק (ארי"ח סי' רס) שהאוכל מאכל המסוכן לבריאותו, אסור לו לברך עליו, משום שעובר עבירה באכילתו, שהרי 'וחי בהם' כתיב. וראה עוד מה שכתבנו לקמן (סי' תעב ס"ק לה) לענין מי שסכנה בשבילו לשתות ארבע כוסות או לאכול מצה ומרור, ומכניס עצמו לסכנה כדי לקיים המצוה, שדעת מהר"י אסאד שהוא מצוה הבאה בעבירה, ויש אומרים שאין זה מצוה אלא עבירה בלבד. וראה עוד מה שכתבנו לקמן סי' תקפט ס"ק א.

אכן, חולה סוכרת האוכל עוגה שיש באכילת כזית ממנה כדי להזיק לבריאותו, דעת הגר"ש אלישיב (חשוקי חמד ברכות לו, א) שיברך ברכה ראשונה ולא ברכה אחרונה, מאחר ומסתבר שהפירור הראשון שאוכל אינו מסכנו, אף איסור באכילתו, ורק לענין ברכה אחרונה

הלכות ברכת המזון סימן קצה קצו המשך מעמוד 200

(13) ואף שכתב השו"ע לעיל (סי' קצד ס"א) שמי ששכח וברך ברכת

המזון יכול להצטרף לזימון. כתב המג"א (סי' ד) ששם מצטרף כיון שעל כל פנים אכל לחם. ודבריו מתבארים בדברי המשנ"ב לעיל (סי' קצד ס"ק ב) שהאוכל לחם מחויב בזימון אלא שאין לו תקנה כיון שכבר בירך ואין זימון למפרע, לכן גם לאחר שבירך לא נסתלק חיובו ויכול להצטרף, מה שאין כן באוכל ירק אף שיכול להצטרף מ"מ אינו מחויב בזימון, ולכן כשבירך נסתלק ממנו חיוב הזימון לגמרי ואינו יכול להצטרף. וכעין זה ביאר הפמ"ג (סי' קצד א"א ס"ק א). וראה עוד מה

שכתב השו"ע הרב (שם ס"א) בזה.

[משנב' ס"ק י]

הָיָנו שְׂשָׁבֵל יֶרֶק בְּהַצִּיר, וְכֵן כֵּלָם הָיָה רַק כְּפֹת, אֶפְלוּ הָיָי מְצֻרָה¹⁴.

(14) וכן בפירות עם מימיהם שאוכלים בקינוח סעודה, דעת הגר"י פישר (זימון כהלכתו עמ' ט) שמצטרפים המים עם הפירות להשלים שיעור כזית.

הלכות ברכת המזון סימן קצט ר המשך מעמוד קג

שנקט החזו"א (ארי"ח סי' כט), שלפי זה אם אצל העושה נחשב מעשה בדיעבד, אין שייך שישתנה ויהיה אצל השומע יותר מזה. אבל אם ננקט כדעת הבית הלוי (סוף הקונטרס על חנוכה) שעצם השמיעה היא קיום המצוה ונחשב כאילו אמר בעצמו, הרי אצלו אין חיסרון של השמיעה לאזניו, ואין מדיק לו שאצל המוציא יש חיסרון כזה.

[משנב' ס"ק ל]

וְעֵין לְעֵיל בְּסִימָן נה סָעִיף יב בְּבִאור הַלְכָה²⁷.

(27) שם (ד"ה מנודה) כתב, שאם היה מנודה לא בגלל עבירה אלא רק בשביל ממונו, מותר להצטרף עמו לכל דבר שבקדושה, אבל אם מנודה מחמת שעבר על גזירת הציבור אינו מצטרף לזימון.

מהגמ' (ברכות טו, ב) שלשית ר' יהודה שהקורא ולא השמיע לאזניו יצא בדיעבד אך לא לכתחילה, גם האחרים השומעים ממנו אינם יוצאים אלא בדיעבד. ובמאסף אהל תורה (ח"א בהשמטות) הביא בשם הגר"מ אטלס שהקשה על זה, מדוע לא יצא השומע לכתחילה הואיל והוא עצמו שומע באזניו, ואין מדיק לו מה שהשמיע אינו שומע. ותירץ הג"ר אלחנן וסרמן (שם) על פי הירושלמי, שכשאצל המוציא מעשה המצוה הוא מעשה של דיעבד, ממילא גם אצל היוצא ממנו אינו אלא מעשה מצוה של דיעבד.

וכתב על זה הגר"י קניבסקי, שכל זה מסתבר רק אם ענין שומע כעונה הוא שמעשה חבירו שעושה בעדו פוטר אותו בעין שליחות, וכמו

הלכות ברכת הפרות המשך מעמוד קה

(8) אמנם לקמן (סי' ערב ס"ק כב) כתב, שיש מחמירים שאינו נקרא יין עד שיהיה תוסס שלשה ימים אחרי בישול הצימוקים.

הלכה הז' (81) שמסתבר שנחשב כמים בלבד, ולכן ברכתם 'שהכל' אף שהם יצאו מהעבים.

מילואים הלכות ברכת הפרות המשך מעמוד קודם

[ביה"ל ד"ה בורא]
ולא 'הפוא' (18).

(18) ובטעם הדבר, ביאר הערוך השלחן (סי"ב) שכל ברכה צריכה להיות לשעבר [כמבואר בגמ' בברכות לח, א לענין ברכת המוציא], ואף שגם 'הבורא' הוא לשון עבר כמו 'המוציא' לחם מן הארץ, מ"מ 'בורא' הוא לשון מבורר יותר. וכן כתב הכף החיים (ס"ק ה) שכל הברכות צריך שיהיו בלשון עבר כגון 'נהיה' בדברו, ולא 'יהיה' בדברו.

וכן לגבי הגיית תיבת 'נהיה' בברכת 'שהכל', האם היא בקמץ או בסגול, כתב המג"א (סי' קסו ס"ק ח) שדברי החכמת מנוח המובאים בדבריו בסי' רד (ס"ק יד) שאומרים בסגול, שהוא לשון הוה, מפני שרוב הברכות נתקנו בלשון הוה ויש ללכת אחר הרוב, תמוהים, שהרי בגמ' (שם) משמע שיש לברך בלשון עבר, ועל כן כתב שיש לומר 'נהיה' בקמץ. וכן כתב בהגהות חתם סופר (סי' רד על דברי המג"א שם) ששמע מאביו, וכן הסכים בשו"ת שאלת יעב"ץ (ח"א סי' קה) ובסידור יעב"ץ. וכן כתב הברכי יוסף (סי' רד ס"ק ב, הביא השערי תשובה שם ס"ק כ), אכן הביא שהמעיל צדקה (סי' מב) חלק וכתב שעדיין לומר בסגול. וכן נהג הגר"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"א עמ' פו).

[ביה"ל ד"ה שהוא]

אפשר שאף 'שהכל' נהיה בדרך א"ן ראוי לברך עליו (14).

(14) ולמעשה, כתב הכף החיים (סי' יט) שאם אפשר יש לפטור אותו בברכה על יין גמור, או שיהרהר את הברכה בליבו. ובפרטי דין הברכה על מאכלים ומשקים שלוקחים לרפואה, ראה מה שיתבאר לקמן סי' רד ס"ח.

ואופן עשיית יין על ידי בישול הצימוקים, ראה להלן סי"א.

[משנ"ב ס"ק ז]

לבר ממיני משקין שפוגמים ומפסידין טעם הדין (9) וכו', עד ששפסד טעם הדין, מברך 'שהפיל' (10).

(9) ולענין עירוב והוספת מים במיץ ענבים, ראה שו"ע לקמן (סי' רד ס"ה) ומה שכתבנו שם. ועיין מה שהתבאר שם לגבי מיץ ענבים משוחזר.

(10) ודיני יין שהתחיל להחמיץ, יבוארו לקמן סי' רד סעיפים ב-ד.

[משנ"ב ס"ק ח]

וכל מין שהוא קרוב הוא העקור (11).

(11) אמנם אם אחד מהם אינו דבר חשוב, כתב לקמן (סי' ריב ס"ק א) שאף שהוא הרוב, בטל הוא לגבי המיעוט החשוב שהוא העיקר. וכן לענין שמן וית המעורב באניגרון, כתב להלן (ס"ק לא) שעיקר וטפל נמדד לפי כוונתו, שאם כוונתו לרפואה השמן עיקר, ואם כוונתו לאכילה אניגרון עיקר, ואין חילוק מה הרוב ומה המיעוט.

[משנ"ב ס"ק י]

דכל מין שהוא קרוב הוא העקור וכו' (12).

(12) ויין שנתערב בשכר מחצה על מחצה, כתב הכף החיים (סי' כב) שהולכים בזה לחומרא, דהיינו שיש לאוסרו במגע עכרים, אבל אין מקדשים עליו, ואין מברכים עליו 'בורא פרי הגפן' אלא 'שהכל'.

הלכות ברכת הפרות סימן רב

המשך מעמוד 210

(26) אמנם בפרי גמור שאינו ראוי לאכילה, כתב להלן (סי' לו) שאם מיתקן או בישלו מברך 'בורא פרי העץ', וביאר בשעה"צ שם (סי' מ) שכאן שלא נגמר הפרי, גרוע הדבר יותר.

[ביה"ל ד"ה ושאר]

אכל לענין ברכה מספיק דקענין דוקא משנינו לעונת הפעילות (27).

(27) אמנם לגבי שקדים המרים, מבואר בביאור הגר"א (סי' שה) שאף שאינם פרי לענין מעשר, מברכים עליהם 'בורא פרי העץ', וביאר בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"א סי' נו ענף א) שהטעם הוא מכיון שנוטעים אותם גם על דעת להשתמש בהם כשהם קטנים, אך לענין מעשרות צריך גמר פרי.

בישולם, וזה חשיבותם במצב זה, ולכן יש לברך על זה ברכה מפורטת. ולמעשה כתב (שם) שכיון שהוא ספק יש לברך 'שהכל'.

(24) וכן נקט לעיקר להלכה בביה"ל (די"ה ושאר), וראה גם ביה"ל להלן (סי' ט ד"ה שבשלם ד"ה מברך שהכל).

(25) ופרי שממתקים אותו, משמע בחזרא (א"ח סי' לג ס"ק ד) שמתוק לא תעיל כלל אלא אם כן רוב המין עומד לאכול על ידי כן [ונכתב השונה הלכות (סי' יז) שמי"מ צ"ע בדברי החזו"א].

[משנ"ב ס"ק יט]

גם-כן אין מברך עליו רק 'שהכל' (26).

הלכות ברכת הפרות סימן רב

המשך מעמוד קז

(51) ודוקא באופן שלפעמים אוכלים פרי זה בצורה מרוסקת, אבל אם אין דרך כלל לאוכלו בצורה זו, הסתפק בשעה"צ לקמן (סי' רח ס"ק מד) אם יצא בברכתו הראויה אף בדיעבד.

[משנ"ב ס"ק מד]

ואם רב (52) דרך אכילת אותן פרות הוא על ידי רסוק, אף לקתלה מברך ברכתו (53) וכו', ושאר בשרים שחוקים (54).

(52) משמעות לשונו שצריך רוב, וכן כתב בביה"ל להלן (סי' ד"ה על)

באופן שאינו ניכר לעיניים. וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ד תשובה יא) שלא נשתנתה החשיבות של צורתו אלא רק צורתו החיצונית נראית אחרת, וזוהי הצורה של תירס התופח בחום. ודעת הגר"ש אלישיב (אשרי האיש פל"י אות מד) שאף אם דיון אותו כמי שנשתנתה צורתו, מ"מ הואיל והתירס ממנו מייצרים את הפופקורן דינו זן מיוחד המיועד לצורך זה, ומגדלים אותו לשם כך, אי"כ זחי דרך אכילתו, ולכן לא נשתנתה ברכתו. וכן הורה הגר"ש וואונר (מבית לוי ח"ד עמ' נב) שברכתו 'בורא פרי האדמה'.

